

The beginning of the 20th century was marked by the formation of pedagogy as a science among other disciplines range, active development of its essence, objectification, methodology by scientists, organization of a new model of training teachers. In order to improve the system of higher pedagogical education the Ministry of Education proposed to create departments of pedagogy at Imperial Universities, which caused active discussion. The attempts of scientists of Moscow Universities to replace Departments of Pedagogy by Faculties as a research and educational institutions to train future teachers did not lead to the desired result. However, the events mentioned were only the beginning of a new era of development of the national school system and research work in the field of psychological and pedagogical disciplines.

Keywords: pedagogy, science, teacher, education, training, department, faculty.

Подано до редакції 17.04.2017.

УДК 374.681(438)

© 2017

Гавран М.І., Пуга О.О.

РЕАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПЦІЇ НАВЧАННЯ ВПРОДОВЖ ЖИТТЯ У ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ ТА ПЕРЕПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ (ДОСВІД ПОЛЬЩІ)

У статті розглядається проблема реалізації концепції навчання впродовж життя в Польщі у контексті підготовки та перепідготовки фахівців. Встановлено, що польське суспільство усвідомлює вагомість і доцільність навчання впродовж життя, яке дає змогу здобувати освіту, оволодівати новими знаннями, компетентностями у будь-якому віці. Визначено напрями реалізації концепції навчання впродовж життя та проаналізовано досягнення різних форм підготовки та перепідготовки фахівців, серед яких вагоме значення має навчання в Університетах третього віку.

Ключові слова: навчання впродовж життя, підготовка та перепідготовка, фахівці, Університет третього віку, е-курси, Польща.

Постановка проблеми у загальному вигляді... Сучасне суспільство знань невинно вимагає соціально-економічних змін, покращення рівня життя, що зумовлює формування нових вимог до накопичення і оволодіння новими знаннями і компетентностями, удосконалення системи підготовки фахівців. Виникнення європейської концепції навчання впродовж життя є свідченням того, що знання не можуть бути сталою категорією, вони потребують повсякчасного оновлення, удосконалення, примноження. Для досягнення професійного успіху і покращення добробуту, необхідно усвідомлювати, що оволодівати новими знаннями і компетентностями можна у будь-якому віці, головне навчитися вчитися, бути готовим до самоосвіти, перепідготовки, підвищення кваліфікації, тощо. Саме тому, сучасна система вищої освіти акцентує увагу на реалізації завдання навчити студентів вчитися впродовж життя, створенні умов для якісної перепідготовки фахівців.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми... З кожним роком серед вітчизняних науковців збільшується кількість праць, які присвячені питанням визначення понятійного апарату концепції навчання впродовж життя, її напрямів та механізмів реалізації в сучасних умовах підготовки та перепідготовки фахівців (М. Жилуденко, І. Зязюн, Н. Ничкало, Л. Корчагіна, С. Сисоєва, Т. Скорик та інші). Як зазначає Л. Корчагіна серед нерозв'язаних завдань у межах концепції навчання впродовж життя є термінологічна несистемність, адже українські науковці використовують такі поняття як неперервна освіта, безперервна освіта, освіта дорослих, післядипломна освіта, навчання впродовж життя. Науковець визначає, що навчання впродовж життя – це «освітній процес як складова життєдіяльності особи від дошкільного до післяпенсійного віку, спрямований на задоволення потреб у самовдосконаленні та самовираженні і усіх сферах життя через набуття певних компетентностей» [1, с. 326]. Водночас М. Желуденко вказує на те, що «неперервна освіта» має подвійний характер, оскільки з одного боку, ми розглядаємо її як позашкільну, неформальну, дистанційну освіту, конкретні програми підготовки та перепідготовки фахівців, подальше навчання (перш за все дорослих), а з іншого боку, йдеться про здатність особистості до самореалізації впродовж життя, що досягається за умов сформованості певних цінностей [2, с. 67].

У наукових працях польських дослідників (О. Конечного, П. Пасєрб'яка, Б. Олешко-Курзини, Я. Новіцького, П. Вішневського та ін.) розглянуто та проаналізовано концепцію навчання впродовж життя, засоби її реалізації в Польщі, перші досягнення у цьому напрямі. Польські науковці здебільшого використовують терміни «uczenie się przez całe życie» (навчання впродовж життя) і «kształcenie ustawiczne» (безперервне навчання). О. Конечний вказує, що навчання впродовж життя можна визначати, як «усі форми цілеспрямованої навчальної діяльності, як формальні так і неформальні, які постійно застосовуються з метою підвищення рівня знань, навичок і компетенцій» [4, с. 89]. Польські науковці також вивчають дану проблему у контексті зростаючих потреб ринку праці та необхідності інвестування в розвиток професійних кадрів та перепідготовки фахівців.

Актуальність даного дослідження полягає у тому, що навчання впродовж життя стало загальноєвропейською вимогою, тому потребує практичного застосування. Оскільки система здобуття вищої освіти в Польщі краще адаптована до вимог Болонської декларації (Польща підписала цю декларацію ще у 1999

р.), якість професійної підготовки та перепідготовки кадрів наближена до основних європейських вимог, а соціально-економічні показники засвідчують підвищення рівня життя, тому вважаємо цінним та необхідним вивчення польського досвіду, що й зумовило вибір досліджуваної проблеми.

Формування цілей статті... Мета статті – визначити та проаналізувати шляхи реалізації концепції навчання впродовж життя у процесі підготовки та перепідготовки фахівців Польщі.

Відповідно до визначеної мети завданнями дослідження вважаємо: визначити вагомість та доцільність реалізації концепції навчання впродовж життя в Польщі, виокремити шляхи реалізації цієї ідеї у процесі підготовки та перепідготовки фахівців, проаналізувати досягнення та здобутки польського суспільства у цьому напрямі.

Виклад основного матеріалу дослідження... Динамічні зміни у суспільному житті, соціально-економічному розвитку держави безпосередньо впливають на формування освітньо-цільових орієнтацій суспільства. Концепція навчання впродовж життя, яка виникла ще в 70-их роках минулого століття, почала активно вивчатися в Європі на поч. 2000 років внаслідок швидкозмінних запитів ринку праці, що відображає усі трансформаційні процеси суспільства знань. Очікуваним результатом реалізації цієї концепції є збільшення кількості людей із вищим рівнем освіти і тими кваліфікаціями і спеціальностями, які будуть цінним активом в сучасний конкурентний ринок праці [7, с. 911]. Комісія Європейського співробітництва ще в 2000 році підготувала Меморандум “Навчання впродовж життя”, який визначає шість ключових ідей для здобуття безперервної освіти: 1) нові базові уміння для усіх; 2) більше інвестицій у людські ресурси; 3) інновації у викладанні та навчанні; 4) очевидність та усвідомлення навчання; 5) переусвідомлення профорієнтації та консультування; 6) наближення можливостей навчання до того, хто навчається [3]. Визначено, що двома головними цілями, які постають перед навчанням впродовж життя, є просування активної громадянської позиції і здатності до працевлаштування.

У Польщі на урядовому рівні здійснюється цілий ряд заходів для поширення, просування принципів концепції навчання впродовж життя, адаптації її основних положень до польської освітньої системи. В 2003 р. уряд розробив та прийняв документ “Стратегія розвитку навчання впродовж життя” з метою створення європейського виміру навчання впродовж життя в польських умовах. Одними із пріоритетних завдань “Програми розвитку навчання впродовж життя” 2012 року є поширення цієї ідеї, забезпечення визнання її цінності і необхідності серед усіх зацікавлених осіб [5, с. 6]. Оскільки в 2010 р. лише 5,3 % дорослого населення Польщі були учасниками освітнього процесу “навчання впродовж життя”, (в Європі, загалом, понад 9%), тому ще одними завданнями цієї Програми стало збільшення цієї кількості до 10 %, а частка людей вікової категорії 30-34 роки із вищою освітою повинна становити неменше, ніж 45%. Ще одним викликом Польщі стали європейські показники кількості людей віком 25-64 роки, які є активними учасниками освітнього процесу, кваліфікаційної підготовки чи перепідготовки. Встановлено, що в Європі в 2012 р. цей показник становив 9,1%, а в Польщі лише 4.5%.

Вважаємо, що лише всезагальне розуміння сучасних освітніх викликів, серед яких узгодження компетенцій фахівців з реальними суспільними й економічними потребами, вирівнювання можливостей в отриманні вищої освіти, здатне забезпечити сталий розвиток суспільства знань, яке готове здобувати освіту, оволодівати новими знаннями, компетентностями у будь-якому віці. Демографічні процеси безпосередньо впливають на кількість людей активного освітнього віку, що відповідно формують освітній потенціал вищих навчальних закладів. Впродовж останнього десятиріччя відбувається помітне зменшення кількості людей активного освітнього віку, що спричинено демографічним спадом 2000-2006 рр., коли народжуваність населення спала приблизно на 32 % відносно 1990 р. (з 547,7 тис новонароджених у 1990 р. до 374,2 у 2006 р.) (власні підрахунки на основі Демографічного щорічника Польщі [8]). Саме тому, більшість вищих навчальних закладів Польщі зосереджена на збереженні студентського потенціалу, впроваджуючи нові та удосконалюючи старі форми підготовки та перепідготовки фахівців різного віку в контексті реалізації навчання впродовж життя.

Встановлено, що на сучасному етапі в системі вищої освіти Польщі забезпечення європейської вимоги навчання впродовж життя здійснюється, головним чином, через шкільну форму освіти дорослих (в держаних і приватних освітніх закладах організовується підготовка та перепідготовка фахівців) і позашкільну форму освіти (отримання знань, умінь і кваліфікацій в закладах безперервної освіти, практичного навчання, центрах професійної підготовки чи перепідготовки). Позашкільна форма включає такі курси як: кваліфікаційні професійні курси, курси професійних умінь, курси загальних компетентностей, курси теоретичної підготовки молодих працівників, та інші курси, які дають змогу отримати і удосконалити знання, уміння і професійні кваліфікації [6, с. 18]. Водночас фахівців мають змогу здобути нові знання в системі «безперервного навчання» (навчання в одній освітній ланці, де запропоновано змістовну єдність від початкової освіти до отримання докторського ступеня чи подальшої перепідготовки), у формі заочного навчання, дистанційного навчання, Інтернет-навчання, в Університеті третього віку («університет майбутнього»). Варто також зазначити, що поряд із виникненням нових форм навчання впродовж життя, не втрачають свого значення післядипломне навчання (аспірантура та докторантура) й курси, що дають змогу підвищувати професійну кваліфікацію осіб з вищою освітою.

Для студентів, які готові удосконалювати та поглиблювати професійні знання і навички у Польщі

запропоновано найсучасніші напрями підготовки аспірантів та докторантів, що також розглядається в контексті реалізації навчання впродовж життя. Упродовж 2015-2016 н. р. в усіх вищих навчальних закладах Польщі студентами аспірантури було 151555 осіб, з яких 83451 навчалося в державних вищих школах, а 68104 відповідно у недержавних [9, с. 165]. В докторантурі навчалося у цей період 43177 студентів, серед яких стаціонарну форму обрало – 37101 студентів, а заочну – 6076.

Вищі школи Польщі, як державні, так і приватні створюють усі необхідні умови для перепідготовки фахівців різних спеціальностей, оскільки післядипломна освіта залишається одною із найбільш затребуваних у процесі підвищення професійного рівня фахівців. Приміром, Вища педагогічна школа в Лодзі зосереджує увагу на перепідготовці фахівців педагогічної освіти, тому пропонує післядипломне педагогічне навчання за 23 сучасними курсами, серед яких: «Посередництво і переговори в освітньому, родинному і суспільному середовищах», «Допомога учням із спеціальними освітніми потребами», «Організація навчального процесу on-line», «Вчитель мови жестів», «Педагогічна терапія», «Сурдопедагогіка», «Тифлопедагогіка», «Асистент літньої і неповносправної особи». Необхідність та доцільність таких курсів зумовлена потребами суспільства знань, оскільки педагогічна підготовка фахівців минулого століття здебільшого не охоплювала вище зазначену проблематику, як приміром, організацію навчального процесу on-line чи методів і техніки навчання на відстані.

В Польщі з кожним роком зростає інтерес суспільства до здобуття освіти за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій, дистанційного навчання, електронного навчання, Інтернет-навчання, тощо. З впровадження електронного навчання через мережу Інтернет процес перепідготовки фахівців став більш доступним навіть у найбільш віддалених від освітніх центрів містах. На базі навчального закладу, який перший запропонував повноцінне «on-line» навчання, Польського Віртуального університету, заснованого ще в 2002 р. розроблено більше 100 курсів електронного навчання із різних галузей знань для підготовки бакалаврів, магістрів, та післядипломного навчання. Водночас провідні університети Польщі (Ягелонський університет, Варшавський університет, Вища школа економіки, тощо) також пропонують власні інтернет-платформи для перепідготовки фахівців на відстані, дистанційне навчання та електронні курси. Значного поширення набувають серед слухачів мовні, бізнес та комп'ютерні е-курси, які пропонують Польський національний банк, Польське агенство розвитку підприємництва, Національний фонд охорони здоров'я та інші установи.

Аналіз наукових досліджень та інформаційних ресурсів засвідчує, що одною із важливих форм реалізації навчання впродовж життя у Польщі є здійснення навчання в Університетах третього віку («університеті майбутнього»). Вважаємо за доцільне більш детально розглянути та проаналізувати принципи діяльності та досягнення таких університетів.

Головною ідеєю університету третього віку є підготовка людей різного покоління, зокрема старшого й пенсійного віку, які виявляють бажання оволодіти новими знаннями й компетенціями, не пов'язаними з їхньою професійною діяльністю. Перший Університет третього віку виник у Варшаві ще в 1975 р. Поступово інтерес поляків старшого віку до оволодіння новими компетентностями зріс, разом із розвитком концепції навчання впродовж життя, що спричинило поступовий розвиток таких інституцій. Найбільша кількість таких установ з'явилася в 2006-2010 рр. (44% від існуючих сьогодні), впродовж наступних 2011–2015 рр. виникло ще 145 нових закладів, усього станом на 2015 р. функціонує 575 університетів третього віку [10, с. 5-7]. Загалом, у Польщі розрізняють три типи університетів третього віку: 1) ті, які здійснюють свою діяльність в структурах і під егідою вищої школи; 2) засновані асоціацією, яка займається науково-популярною діяльністю; 3) ті, які працюють при будинках культури, бібліотеках, громадських центрах, центрах соціальної допомоги. Тобто деякі університети третього віку здійснюють свою діяльність як окремі структурні одиниці, а інші в межах традиційних університетів (понад 42 % університетів підтримують таку форму перепідготовки фахівців) [7, с. 916]. Одночасно із зростанням кількості університетів третього віку спостерігається стала тенденція зростання кількості їхніх учасників. Станом на 2014-2015 рр. тут навчалося 96370 слухачів різної вікової категорії, проте через брак місць ще 2% бажаних не було прийнято на навчання [10]. Цікавим є той факт, що 62% від усіх слухачів становили особи у віці від 60 до 70 років, а 26% – це люди старші 70 років.

Навчання в Університетах третього віку здійснюється у формі лекцій, практичних курсів та занять, літературних зустрічей, фізичних занять, музичних вечорів, відповідаючи запитам спільноти та ринку місцевого ринку праці. Загалом, для регулярного проведення занять, семінарів та лекцій залучено понад 12 тис. осіб, з яких 64% – це вчителі, професійні інструктори та тренери. Більшість семінарів присвячено медицині та здоров'ю (91%), туризму і географії (70%), психології (62%), історії та праву (57%).

Висновки... Здійснене дослідження засвідчує, що цілеспрямована та організована робота урядових та освітніх установ Польщі над реалізацією концепції навчання впродовж життя приносять значні результати у підготовці та перепідготовці фахівців. Сьогодні польське суспільство усвідомлює вагомість і доцільність навчання впродовж усього життя, адже з кожним роком зростає кількість осіб, які залучені у цей процес. Реалізація цієї концепції, яка стала невід'ємною у процесі підготовки та перепідготовки фахівців, відбувається через шкільну та нешкільну форму освіти дорослих. Підготовка аспірантів й докторантів у ВНЗ, а також підготовка та

перепідготовка фахівців на різноманітних післядипломних курсах залишаються важливими формами здобуття та удосконалення знань та умінь. З кожним роком зростає інтерес до здобуття нових кваліфікацій через Інтернет-ресурси та е-курси. Головним напрямом здобуття нових знань і компетентностей серед дорослого населення є Університет третього віку, де навчається понад 96 тис. людей старшого віку, що і є одним із пріоритетних завдань концепції навчання впродовж життя.

Перспективи подальших розвідок вбачаємо у вивченні змісту підготовки та перепідготовки фахівців у Польщі, а також адаптації польського досвіду до вітчизняної системи перепідготовки фахівців та підвищення їхньої кваліфікації.

Використана література:

1. Желуденко М. Неперервна освіта у контексті глобалізаційних процесів / М.О. Жилуденко // Збірник наукових праць УДПУ імені Павла Тичини. – Умань : СПД Жовтий, 2008. – Ч.1. – С. 66-71.
2. Корчагіна Л.М. Навчання впродовж життя як пріоритетний напрямок модернізації управління освітою в Україні [Електронний ресурс] / Л.М. Корчагіна // Теорія та практика державного управління. – Вип. 3. – Харків : Харків. рег. ін-т держ. упр. Нац. акад. держ. упр. При Президентові України, 2008. – С. 326-331. Режим доступу до документа: <http://nbuv.gov.ua>
3. A Memorandum on Lifelong Learning / Commission staff working paper. - Commission of The European Communities, Brussels, 30.10.2000 SEC(2000) 1832 – 36 p.
4. Konieczny O. Inwestycja w kadry. Perspektywa instytucji szkoleniowych // WYG International: Warszawa, 2007.
5. Lifelong Learning Programme. Implementation of the European Agenda for Adult Learning 2012–2014 [Електронний ресурс]. Poland, 2012. – 6 p. Режим доступу до документа: <http://eacea.ec.europa.eu>
6. Nowicki J. Uczymy się przez całe życie. Przewodnik po kształceniu ustawicznym. – Wojewódzki Urząd Pracy w Warszawie, Warszawa 2015. – 45 s.
7. Pasierbiak P. Lifelong learning as a method of a modern labour market's balancing. Case of Poland / Pawel Pasierbiak, Bozena Oleszko-Kurzyna // Human capital without borders: knowledge and learning for quality of life. – International conference 2014. – Portoroz, Slovenia, 2014. – P. 909 – 917.
8. Rocznik demograficzny / Główny Urząd Statystyczny, Warszaw, 2011. – 514 s.
9. Szkoły wyższe i ich finanse w 2015 r. / Główny Urząd Statystyczny. – Warszawa: Zakład Wydawnictw Statystycznych, 2016. – 246 s.
10. Uniwersytety Trzeciego Wieku w roku akademickim 2014/2015 / Główny Urząd Statystyczny. – Warszawa: Zakład Wydawnictw Statystycznych, 2016. – 28 s.

Гаєран М.И., Пуға О.А.

РЕАЛИЗАЦИЯ КОНЦЕПЦИИ ОБУЧЕНИЯ В ТЕЧЕНИЕ ЖИЗНИ В ПРОЦЕССЕ ПОДГОТОВКИ И ПЕРЕПОДГОТОВКИ СПЕЦИАЛИСТОВ (ОПЫТ ПОЛЬШИ)

В статье рассматривается проблема реализации концепции обучения в течение жизни в Польше в процессе подготовки и переподготовки специалистов. Польское общество осознает значимость и целесообразность обучения в течение жизни, которое дает возможность овладевать знаниями, компетенциями в любом возрасте. Определены направления реализации концепции обучения в течение жизни. Проанализированы достижения различных форм подготовки и переподготовки специалистов, среди которых важным является обучение в Университетах третьего возраста.

Ключевые слова: *обучения в течение жизни, подготовка и переподготовка, специалисты, Университет третьего возраста, е-курсы, Польша.*

Havran M.I., Puha O.O.

IMPLEMENTING THE LIFELONG LEARNING CONCEPT IN TRAINING AND RETRAINING OF SPECIALISTS (POLISH EXPERIENCE)

The article deals with the problem of implementing the lifelong learning concept in the context of training and retraining specialists in Poland. Today Polish society is aware of the importance and usefulness of lifelong learning, since the number of people involved in this process is increasing. Lifelong learning allows people to get an education, acquire new knowledge and skills in any age. The implementation of this concept, which has become essential in the training and retraining processes of specialists, is realized through school and non-school form of adult education. The ways of implementing the concept of lifelong learning in Poland are thoroughly defined. Analyzing various forms of training and retraining specialists the authors emphasize that training postgraduate and doctoral students at universities and higher education institutions remains an important form of obtaining and improving knowledge and skills, increasing professional level and degree. Retraining courses in different fields of studies are widely provided by state and private higher schools meeting needs and wants of knowledge society. At the same time, the interest in training and retraining programmes via the Internet, online-resources and e-courses is also growing among Polish society. The authors consider and analyze the principles, activities and achievements of Universities of the Third Age which have become an important form of implementing the lifelong learning concept especially for adults. The main idea of such Universities is training people of all generations, mainly including people of older and retirement age, which are willing to learn, get new knowledge, skills and competencies. The data shows that over 96 thousand people are participants of the University of the Third Age in Poland. The

authors conclude that purposeful and organized work of government and educational institutions of Poland on the implementation of the lifelong learning concept brings significant results in training and retraining specialists.

Keywords: lifelong learning, training and retraining, specialists, University of the Third Age, e-courses, Poland.

Подано до редакції 14.04.2017.

УДК 371. 123

© 2017

Мільто Л.О.

ПЕДАГОГІЧНА МАЙСТЕРНІСТЬ В ТВОРЧІЙ СПАДЩИНІ П. КАПТЕРЕВА

Стаття присвячена аналізу наукового внеску П. Каптерева в розвиток ідей педагогічної майстерності вчителя. Здійснено ретроспективний аналіз наукової літератури, присвяченої педагогічній спадщині вченого. В статті надаються стислі біографічні відомості про П. Каптерева в конкретних історичних умовах. Висвітлені наукові погляди вченого на сутність педагогічної майстерності як на глибоке знання вчителем свого предмета та обов'язкові знання психології, педагогіки та методики викладання.

Ключові слова: педагогічна майстерність, учитель-майстер, педагогічний процес, педагогічна психологія, індивідуалізація освіти.

Постановка проблеми у загальному вигляді... Нова освітня модель вимагає переосмислення усього позитивного досвіду, накопиченого світовою педагогічною наукою, його застосування з урахуванням корінних перетворень, що зачіпають усі аспекти функціонування освітніх установ. Історичний досвід проблеми підготовки учителя-майстра набуває особливого значення, оскільки його вивчення і аналіз, виявлення і оцінка усього позитивного, що було зроблено нашими попередниками, сприяє пошуку нових підходів до теорії і практики сучасної освіти, відмові від негативних стереотипів, що склалися.

Видатний педагог і психолог другої половини ХІХ – початку ХХ століття П. Каптерев (1849–1922 рр.) був філософом, школознавцем, методистом, дидактом, істориком педагогіки, засновником російської педагогічної психології і сімейного виховання. Педагогічна спадщина П. Каптерева є науковою основою всіх сучасних педагогічних концепцій, тому дослідження і аналіз психолого-педагогічних поглядів вченого є актуальним і сьогодні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми... Педагогічна спадщина П. Каптерева, в якій значна увага приділялася проблемі розвитку педагогічної майстерності вчителя, привертала до себе педагогів і психологів різних історичних періодів. Так, у працях Б. Ананьева, М. Богуславського, М. Ганилина, Н. Гузій, Є. Голанта, С. Гончаренко, П. Кузьміна, М. Данилова, Ф. Корольова, П. Лебедева, І. Зязюна та інших проаналізовано психолого-педагогічна спадщина педагога-вченого.

Формулювання цілей статті... Мета даної статті полягає у визначенні сутності педагогічної майстерності в науковій спадщині П. Каптерева.

Виклад основного матеріалу дослідження... Як відзначав І. Зязюн, ще на початку ХХ ст. П. Каптерев виокремив об'єктивні і суб'єктивні фактори, необхідні для педагогічної діяльності, визначив їх ієрархію. У загальному вигляді структура властивостей учителя може бути представлена у такий спосіб: спеціальні, об'єктивні (наукова підготовка); суб'єктивні (особистісний таланти); особистісні (морально-вольові якості). І. Зязюн писав: «Педагогізувавши психологію, він прагнув ожиттєвити заповіт Песталоцці психолізувати педагогіку. Вчений добре розумівся на тому, що лише вчитель-майстер є єдиною визначальною силою критерію якості освіти як єдності учіння й виховання у взаємодії вчителя й учня» [4, с. 11].

Н. Гузій звертає увагу на те, що «...критикуючи багато аспектів підготовки вчителя того часу, П. Каптерев виступав за широку загальну і спеціальну педагогічну освіту, поділяючи її на теоретичну і практичну, багато зробив для розроблення її змісту, провідну роль відводячи педагогічній психології, історії педагогіки, теорії освіти і виховання, методикам, практичній підготовці» [3, с. 17].

Питання професійної підготовки вчителя-майстра стало одним з основних в творчості П. Каптерева, що він досліджував упродовж своєї п'ятдесятирічної педагогічної діяльності. Розділяючи педагогіку як теоретичну науку і практичну діяльність з виховання і навчання, яку визначав як педагогічне мистецтво або майстерність, учений не протиставляв їх, вважаючи педагогічну теорію сконцентрованим, узагальненим і систематизованим досвідом, теоретичними міркуваннями, метою яких є визначення загальних педагогічних правил і педагогічних закономірностей.

Важливим елементом педагогічної майстерності є гуманістична спрямованість педагогічної діяльності учителя. Гуманіст-педагог П. Каптерев підкреслював, що між учителем і учнем має бути духовний зв'язок, який об'єднує і ріднить їх, учні повинні відчувати, що вчитель симпатизує їм, готовий захищати та оберігати їх. Пов'язуючи педагогічну майстерність з гуманістичною спрямованістю вчителя, П. Каптерев критично відносився